

- До нашите читатели •
• Editorial •

ДВЕ ПРОФЕСИИ В ОБРАЗОВАНИЕТО

Б.В. ТОШЕВ

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Вече се говори за две професии в образованието — учители (които го реализират, who do it) и изследователи (които го изучават, who study it). Характеристиките и особеностите на тези две различни професии са разгледани подробно в настоящата статия. Посочени са условията за успех в упражняването на тези професии. Коментирана е публикационната активност на едните и на другите — учителите пишат за други учители, като споделят своите проблеми и положителен опит; изследователите пишат за други изследователи, като съобщават своите нови научни резултати, получени в хода на техните изследвания.

Keywords: teacher, educator, researcher, science of education, teachers' papers, academic papers

---

Започналата интеграция на науките доведе до амалгамиране на старите педагогически дисциплини в широко обхватната Наука за образованието. Нейн обект са образователните системи и процесите, които протичат в тях. Процесите в обществените системи са толкова сложни, че техният анализ и разкриването на закономерностите, на които те се подчиняват, предполага използването на цял комплекс от сложни инструменти, които са с интердисциплинарен и мултидисциплинарен характер. Именно това разми границите на класическите педагогически дисциплини [1].

От горното произтича друг белег на съвременното образование, а именно все по-трудното съвместяване на професията на учителя с тази на изследователя. Затова все по-често се говори за две професии в образованието — *учители* (who do it) и *изследователи* (who study it) [2]. Началното условие за успех на учителя е **любовта му към учениците**. А началното условие за успех на изследователя е **респектът му към науката**. Науката за образованието и науката изобщо изключват имитациите в научната дейност с компилации без нови научни резултати и предполагат висока степен на интелигентност и образованост, дори по-висока от онази на изследователите в частните науки [1].

Отдавна е известно, че учителите, според отношението си към учениците, се разделят на три категории: а) безразлични към учениците си; б) с отрицателни нагласи спрямо тях; в) обичащи учениците си. Мястото на учителите от първите две категории не е в училището — очевидно те са направили грешен избор на професия. Между учителите от последната категория има такива, в които менторският дух преобладава, но има и такива, които имат по-либерално отношение към учениците. Учениците не харесват менторското поведение на своите учители. Те не обичат непрекъснато да бъдат съветвани и поучавани. Учителите-ментори по правило се придържат към по-авторитарни методи в училищната практика. Тук са установени и някои различия на религиозно-културна основа: учителите-мюсюлмани са по-податливи към авторитарно поведение от учителите-християни, при което полът на учителите е без значение [3]. Учителите с дейността си и с поведението си трябва да спечелят доверието, а защо не и любовта на своите ученици — на тази основа младите хора формират за цял живот отношение към учителството като професия и училището като обществена институция [4].

Няма особена рецепта за постигане на хармония между учители и ученици, но има някои правила [5], неспазването на които отдалечава от това идеалното състояние на училищния клас. В някои учители има измамната представа, че фамилиарното и дори фриволното отношение към учениците може да им осигури авторитет. Учителят в никакъв случай не трябва да копира поведението на учениците с техния жаргон, диалектен говор, маниер на обличане, стил на общуване. Въпреки че доста често различието във възрастта на по-големите ученици и по-младите учители не е особено подчертано, учителят с поведението си трябва да внушава респект. Неподходящите дрехи (разголено тяло, къси поли, изобилие от неподходящи бижута, тежък грим) не сближават учители и ученици, а обикновено предизвикват насмешка или груби бележки сред учениците. Стилните ежедневни дрехи са подходящото облекло на учителя. А учителят-химик винаги трябва да

бъде в клас с бялата лабораторна престилка. Ролята на престилката е не толкова предпазна, колкото възпитателна — химията е опасна професия и респектът към нея е задължителен. Учителят не може да пуши в училище, сам или с учениците си, не може да влиза в клас след употреба на спиртни напитки, камо ли да пие такива заедно с учениците си. Познаването и спазването на педагогическия канон е задължение на всички учители. Ето няколко прости правила за поведение на учителя, част от онези, представени пълно по-рано [5]: 1. Всеки ден помни, че ти си за учениците, а не те за тебе; 2. Показвай се пред учениците като образован човек — никога в разговор не употребявай вулгарен език; 3. Недей да имаш любимци сред учениците или не показвай, че не можеш да търпиш някого; 4. Не се опитвай да импонираш на учениците с учеността си — ставаш смешен; 5. Не разчитай на бърз успех, не бъди нетърпелив, отчаян, мрачен — причината за неуспеха на учениците не е в тях, а в тебе; 6. Недей да оскърбяваш или да заплашваш, ако не си доволен от някой ученик, не се разгневявай тутакси — помни, че той е още дете; 7. Не повтаряй непрекъснато грешките на учениците — не бъди злопаметен.

С такива и подобни правила учителството е търсило успеха в учебно-възпитателната си дейност в продължение на векове. Затова тази дълга практика и днес заслужава внимание. Съвременните учители, обаче, трябва да притежават и други качества — редно е всеки учител, независимо от специалността си, да говори свободно поне един чужд език. Още: свободното общуване на учителите в света на информационните и комуникационните технологии — компютри, интернет и т.н., вече няма никаква алтернатива.

Глобализацията, демокрацията и свободата в съвременния свят имат и своите уродливи проявления, за които отговорно и компетентно трябва да се говори в училище. Тероризъм, насилие, пиянство, наркотици, разгулен живот, проституция — това са явления с нарастващи размери и обсъждането им в училище е задължително, но затова учителите трябва да бъдат специално подготвени. Поведението на всеки човек би трябвало да следва обществените норми, подчинени на ненакърняване комфорта и правата на всички останали и, следователно, не може да се представя като личен избор на въпросния човешки индивид. Днес сексуалното съзряване на подрастващите става все по-рано и сексуалното възпитание също влиза в обсега на дейност на учителството. Отправната точка на такива анализи е в изясняване на ролята на сексуалната функция на човека за осигуряване продължението на човешкия род. От такава гледна точка окуражаването и общественото манифестиране на хомосексуалните прояви сред хората изглежда неуместно и вредно. Модерният учител трябва да умее да общува с родителите на учениците си в полза на училището и обществото. И за това

е нужна специална подготовка, особено сега, когато ясно се очертава една доста голяма и агресивна група от родители и други възрастни с несъстоятелни претенции и мнения спрямо училището и обществото [6].

Интеграцията в науката налага и интеграция на учебните дисциплини. Ролята на химията като учебен предмет все повече намалява за сметка на интегралния предмет Природни науки (Science). Някои вече се питат дали химията няма да има съдбата на латинския и гръцкия езици — широко застъпени учебни дисциплини в средното училище в миналото, но днес без присъствие в масовите гимназии [7]. Тези процеси налагат учителите да имат много по-солидна специална подготовка от тази, която е била достатъчна преди 20-30 години. Впрочем необходимостта от широка специална подготовка на учителя по природните науки още в първите десетилетия на ХХ-ия век е била формулирана по следния начин [8]: Успешният учител „знае предмета си в подробности, но достатъчно пълно познава и останалите природни науки, той знае как да преподава и как да преподава природните науки, може да се изразява ясно и разбираемо, изкусен е в лабораторните манипулации, еднакво находчив е на масата за демонстрации и в лабораторията, има непоклатима логика на философ и на историк на науката, може да държи под контрол шумната тълпа от деца, говорейки им за направеното от такива гении като Галилей, Нютон, Фарадей и Дарвин. Повече от всичко това той е ентузиаст, пълен с вяра в своята собствена работа и мисия... Учителят може да има първокласна лаборатория и оборудване, добро разпределение на часовете, идеална учебна програма, но, ако не знае как да преподава и гори в работата си, успехът няма да го споходи. Обратно, ако той е енергичен и добре информиран, той може да успее въпреки лошото оборудване и обезкуражаваща среда“.

В голямата си част горните качества са валидни и за изследователите на образованието. Несъмнено те трябва да познават в подробности училищните системи и практиката в тях, но не е непременно задължително да бъдат учители с учителска правоспособност. Науката е без граници и затова изследователите на образованието трябва да познават в подробности образователните традиции освен на собствената си страна, но и навсякъде по света. Бидейки хора на науката, те трябва свободно да владеят езика на науката — английският език, за да могат без ограничения да общуват и обменят информация с колегите си от тяхната научна област, пръснати навсякъде по света. Съвременният инструментариум на образователните научни изследвания (educational research) трябва да се познава и прилага в пълна мяра. Това включва и различните методи на статистическа обработка на получените в хода на изследванията експериментални данни. Различните теории на учене, между които и широко прилаганата в Западна Европа и

Америка теория и практика на конструктивизма [9] също трябва да бъдат на разположение. В многобройните научни публикации в специализираната научна периодика по science education, в общо теоретичен план, най-често се появяват имената на Piaget, Dewey, Vygotsky, von Glasersfeld и др. и познаването на научното творчество на тези основополагащи автори е необходимо, но не от учебници или по-късни преводи, често у нас идеологически обременени, а чрез проучване на оригиналните им съчинения. Това в България вече е възможно.

По-горе бе отбелязано, че изследователите трябва да изпитват във висша степен респект към науката и нейните носители. Само така те ще спазват правилата на научната етика и няма да допуснат тяхната дейност да носи белезите на имитацията и сурогата. За съжаление в България в подготовката на бъдещите изследователи и други специалисти научната/професионалната етика не е включена в учебните планове на висшите училища и не е обект на задълбочено изучаване. Без претенции за пълнота тук са посочени някои често срещани извращения в научната дейност [10]: некоректно цитиране на литературните източници с цел омаловажаване постигнатото от предшествениците и предявяване на нереалистични претенции по отношение на собствените резултати, публикуване на измислени опитни данни, публикуване на един ръкопис на няколко места, фрагментация на един ръкопис с цел увеличаване броя на собствените публикации, скрито или явно плагиатство, реализирано напоследък често с метода „Copy-Paste“ без познаване на първоизточниците, но с преписване на текстове от Интернет, публикуване на текстове без всякакъв научен принос — копиране на чужди идеи и резултати (проблемът Me Too), често с претенцията, че е направено нещо „за пръв път в България“.

И учителите, и изследователите са хора на словото. Това означава, че учителите в някаква степен трябва да познават правилата на устната и писмената научна комуникация, а изследователите трябва да познават тази проблематика в дълбочина. И учителите, и изследователите трябва да публикуват, но читателските аудитории на тези публикации по правило са различни. Текстовете на учителите в голямата си част са предназначени за други учители — в тези публикации, за които не е нужен утежнен научен апарат, учителите съобщават добри практики в дейността си, споделят с други учители свои идеи, затруднения, забелязани несъобразности в съществуващата учебна документация. В такива публикации могат да бъдат включени и ученици, участващи с учебна и възпитателна цел в елементарни форми на educational research. Публикациите на изследователите (у нас означавани като „методици“) са със съвършено друг характер. Те не са предназначени за учители, като основна читателска аудитория, а са за ползване от други

специалисти в същата научна област. Затова тук акцентът трябва да бъде върху новите научни резултати, а обосноваването на авторските претенции предполага обширен научен апарат. Не е нормално в списъка на литературата към такива публикации да бъдат включени само няколко литературни източници, между които една-две собствени публикации, при това публикувани в трудно достъпни издания — сборници или локална периодика, учебници, нормативни или политически документи. Разбира се, методиците могат да пишат статии и за учителите — тогава, когато съответната проблематика носи белезите на зрелостта и нейното включване в учебната практика изглежда предстоящо и целесъобразно. В такива публикации, които нямат научен характер, всъщност се популяризира сред учителството собствен или чужд педагогически опит.

Учителите и изследователите трябва да бъдат професионалисти в полето на своите дейности. И тези хора трябва сами да се идентифицират като такива. Развитието на тази идентичност е продължаващ и динамичен процес на формиране, информиране, реформиране, съпоставяне с колеги, т.е. в непрекъснато взаимодействие с хора от същата професия [11]. От особено значение е средата, т.е. взаимодействието с най-близкото обкръжение на специалиста — един процес, който започва още от университетската скамейка [12]. Професионалната идентичност се преценява чрез субективни и обективни индикатори [13], които дават възможност за преценка на степента, до която някой се идентифицира с професионалната роля и професионалния модел на дадената професия; степента на приемане и спазване на професионалните норми и ценности; степента на емоционална (често обусловена от семейството и родителите) привързаност към професията, степента на професионална реализация (често във връзка с успехите и неуспехите при упражняването на професията), балансът между „искам — получавам” в упражняването на професия (тук неудовлетворението от ниското заплащане на учителския труд може да излезе на преден план), степента на отговорност, с която специалистът може да приеме натоварвания, свързани с въпросната професия.

Химия (Khimiya/Chemistry. Bulgarian Journal of Chemical Education) е научно списание в областта на химическото образование във всичките му образователни степени. Днешният му вид е резултат на едно дълго развитие, започнало преди 50 години (1958 г.) като двумесечно научно-методическо списание на Министерството на просветата и културата „*Биология и химия*” [14]. Първите редактори на списанието (К. Попов, Г. Близнаков, А. Савов, Б. Бончева, В. Ангелова, В. Бозаров, З. Бойчинова, И. Гълъбов, Н. Генджева, Р. Паскова и Ц. Тачев) са си поставили задачата да създадат печатно издание, което да „помага на учителите по биология и химия да

попълват своите знания върху най-новите постижения на науките, да съдейства за обмяната на опит в преподаването на материала в широкото поле на извънкласната работа, като особено обръща внимание върху свързането на учебната с идейно-възпитателната работа и върху необходимостта да се даде на учениците нужното, за да станат годни за живота” [15]. Днес, идеята, че списанието трябва да принася обществена полза, разбира се, остава, но редакционната политика на *Химия* в голяма степен следва идеите, изложени в настоящата статия. Това позволи списанието да стане уважаван член на голямото световно семейство на научните списания в областта на химическото образование от най-раното обучение по природните науки до висшето химическо образование.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Toshev, B.V.** Modern Trends in the Science of Education. *Chemistry* **17**, 171-180 (2008) [In Bulgarian].
2. **Tsaparlis, G.** Editorial. *J. Baltic Science Education* No. 2(8), 4 (2005).
3. **Moracco, J.C., A. Develtian.** Relationship between Nonwestern Teacher Attitude toward Pupils and Their Authoritarianism. *Psychology in School* **15**, 123-126 (2006).
4. **Kearney, N.C., P.D. Rachio.** Relation between a Teacher-Attitude Inventory and Pupils' Rating of Teachers. *School Review* **63**, 443-445 (1955).
5. **Toshev, B.V.** The Successful Teacher: Historical Review with Some Practical Recommendations. *Chemistry* **16**, 473-481 (2007) [In Bulgarian].
6. **Hopkins, D., B. Levin.** Government Policy and School Development. *School Leadership & Management* **20**, 15-30 (2000).
7. **Brodie, A.** Does High School Chemistry Have a Future? *Chem NZ* No. 95, 1-4 (2004).
8. **Westaway, F.W.** *Science Teaching: What It Was - What It Is – What It Might Be.* Blackie & Son Ltd., London, 1929.
9. **Brooks, J.C., M.G. Brooks.** *In Search of Understanding: The Case for Constructivist Classrooms.* Association for Supervision and Curriculum Development, Alexandria, 1993.
10. **Toshev, B.V.** Macrostability and Microinstabilities in the Scientific Process. *Bulgarian J. Science & Education Policy* **2**, 5-12 (2008) [In Bulgarian].
11. **Cooper, K., M. Olson.** The Multiple “I’s” of Teacher Identity. In.: Kompf, D., D. Dworet, R. Boak (Eds.) *Changing Research and Practice.* Falmer Press, London, 1996, pp. 78-89.
12. **Franzak, J.K.** Developing a Teacher Identity: The Impact of Critical Friends Practice on Student Teacher. *English Education* **34**, 258-280 (2002).
13. **Guseva, S., V. Dombrovskis, I. Kokina.** Identification of Professions: Psychological Peculiarities of Acquiring a Professional Identity of Teachers. *Problems of Education in the 21st Century* **10**, 30-37 (2009).
14. Нашите задачи. *Биология и химия* **1**(1), 1-3 (1958).
15. Нашата трета годишнина. *Биология и химия* **3**(1), 1-2 (1960).

TWO PROFESSIONS IN EDUCATION

Abstract. There are two professions in education – *teachers* who do it and *researchers* who studied. The characteristics and differences between these professions are described. The preconditions are listed and commented someone to be a successful teacher or a successful educational researcher. The differences in the publication activity of these two kinds of specialists are emphasized – the teachers share their teaching experience with other teachers while the reading audience of the researchers includes other researchers from the science of education.

✉ **Professor B.V. Toshev,**
Department of Physical Chemistry,
University of Sofia,
1 James Bourchier Blvd., 1164 Sofia,
BULGARIA
E-Mail: toshev@chem.uni-sofia.bg